

OEE Könyvtár
Áll.Ell. 2021

Dr. FARKAS VILMOS:

AZ ERDŐGAZDASÁGI ÖNKÖLTSÉGSZÁMITÁS ÜZEMGAZDASÁGI ALAPELVEI

7. szám.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK, ÖNÁLLÓ ÉRTEKEZÉSEK ÉS ERDÉSZETTUDOMÁNYI
ISMERETTERJESZTŐ DOLGOZATOK GYŰJTEMÉNYES KIADÁSA.

MEGRENDELHETŐ :

ERDÉSZETI TUDOMÁNYOS INTÉZET

BUDAPEST, III., KUNFI ZSIGMOND-U. 44, II. EM. CIMEN

VAGY

ERDÉSZETI TUDOMÁNYOS INTÉZET ERDŐMŰVELÉSI OSZTÁLYA

SOPRON, DÓCZY LAJOS-UT 6.

FELELŐS KIADÓ : Dr. BOKOR REZSŐ, SOPRON

NYOMTATTA : MÁTÉ ERNŐ KÖNYVNYOMDÁJA, SOPRON, SZT. GYÖRGY-U. 11. TELEFON : 524.

Az erdőgazdasági önköltségszámítás üzemgazdasági alapelvei.

Írta : Dr. Farkas Vilmos.

A népi demokráciában a termelőüzemnek — így az erdőgazdaságnak is — egyik elsőrendű érdeke, hogy meghatározza, milyen költséget jelent a termelvényeinek előállítása. Szükséges az önköltség ismerete egyrészt azért, mert szocialista államban a termelvények eladási ára nem a kereslet és a kínálat kiszámíthatatlan piaci viszonyai szerint alakul, hanem az árat az önköltség és a termelt cikk közgazdasági jelentőségének figyelembevételével általában a hatósági árszabályozás határozza meg. Ismernünk kell másrészt az önköltséget azért, mert csak az önköltség ismeretében és az önköltség részeinek beható vizsgálatával találhatjuk meg a termelés folyamatának azokat a pontjait, ahol tervszerű beavatkozással csökkenthetjük az egyes önköltségelemeket, anélkül, hogy egyidejűleg más önköltségelemek növekednének.

A költség fogalma.

Az emberi szükségletkielégítés fedezéséhez szükséges javak előállításának, a termelésnek a helyét, eszközét és folyamatát *üzemnek* nevezzük. Az üzemi termeléssel a meglevő javak felhasználásával rendszeresen állítunk elő új javakat.

Az erdőgazdaság fő üzemi célja a fatermelés.

A *termelés* erdőgazdasági vonatkozásban nem azonos a kitermeléssel, kihasználással (ellentétben például a bányászattal), hanem ennél tágabb értelmű. Értjük alatta a termékek anyagának, főként faanyagának a létrehozását is. A továbbiakban *fatermelés* alatt faanyagtermelést (növedéktermelést), viszont *fakitermelés* vagy *főhasználat* alatt a termelt faanyagnak a földtől, illetve a létrehozó alanytól való elválasztását, feldolgozását és forgalombahozatalra való előkészítését fogjuk érteni.

Minden termelés áldozattal: meglevő gazdasági javaknak a termelés érdekében való felhasználásával jár. Ezt az áldozatot, ráfordítást *költségnek* nevezzük.

A költséggel gyakran összetévesztett fogalom a kiadás és a veszteség.

A *kiadás* vagyunkunk egyes részeinek, rendszerint pénzkészletünknek a csökkenését jelenti, bár kiadást egyéb készletünkéből is

eszközölhetünk. (Pl. részfa-kiadás.) A kiadás elsősorban könyvviteli fogalom, mert a kiadások folyamatos feljegyzése, nyilvántartása a könyvvitel feladata. A költség viszont elsősorban számvetési, kalkulációs fogalom, amellyel a termelés érdekében hozott áldozat nagyságát fejezzük ki. Kalkulációt végezhetünk a könyvvitel keretében, de azonkívül is. Csak az esetben beszélhetünk a könyvvitel keretében költségről, ha a kalkulációt a könyvvitel keretébe illesztjük be.

A *veszteség* eredményszámítási fogalom. Jelenti a kiadások és költségek ama részét, amely a gazdálkodásunk során nem térül meg.

Világítsuk meg példával az elmondottakat! Ha ősszel tölgy-makkot vásárolunk tavaszi erdősítés céljából, ez kiadással (pénzkiadással), vagyonunk részbeni csökkenésével jár, ezzel szemben azonban ugyanolyan értékben gyarapszik is a vagyonunk, mert a kiadott pénz helyett makkot kaptunk. Veszteségünk tehát nincsen. A pénzkiadás egyenlőre költséget sem jelent, mert a makkot télen át tároljuk és csak tavasszal fogjuk elvetni, vagyis *felhasználni*.

Ha azonban a gondatlan csomagolás miatt a tárolási helyre szállítás közben a makk egy része elhullana, vagy a tárolás folytán megfűledne, akkor a makkvásárlásra fordított kiadásnak az elhullott, vagy megfűledt mennyiségre eső része *veszteséget* képezne.

A tavaszi erdősítés alkalmával elvetett (felhasznált, az erdősítésre *ráfordított*) makk értéke *költséget* jelent, közvetlen kiadást azonban nem képez.

Ha az ősszel vásárolt makkot azonnal felhasználjuk erdősítésre, akkor a (pénz-) kiadás egyuttal költség is, de természetesen csak az elvetett mennyiség értékének erejéig.

Ha a hozzánk érkezett vásárolt makkot mind férgesnek, csíráképtelennek találnánk és azonnal nem küldenénk vissza az eladónak, akkor a *pénzkiadás* egyuttal *veszteség* is lenne. Kizárólag ilyen makkot használva fel erdősítésre a kiadást nem foghatjuk fel költségként.

Tudjuk azonban, hogy gondos bevásárlás, kezelés, tárolás és elvetés esetén sem fog a makk egy része kikelni. Ennek a résznek az értékét azonban *nem veszteségnek*, hanem *költségnek* fogjuk tekinteni, mert a rendes gazdálkodással együtt jár.

Az elmondottakat összefoglalva: a makkvásárlásra fordított kiadás csak akkor válik költséggé, *amikor és amilyen mértékben* a makkot felhasználjuk erdősítésre. Ha vásárolt makkot eladnánk, a vásárlásra fordított kiadásunk fatermelési viszonylatban sohasem válna költséggé.

Költségnemek, költséghelyek, költségviselők.

A vásárolt és felhasznált makk értékét mint költséget *anyag-költségnek* nevezzük.

Az anyagköltségnek a termelvényekre való elszámolása szempontjából megkülönböztetünk *közvetlen anyagokat* és *közvetett anyagokat*.

Közvetlen (produktív) anyagoknak nevezzük azokat az anyagokat, alkatrészeket és tartozékokat, amelyeket a termelvények készítésére közvetlenül használunk fel és amelyekre nézve számszerűleg is meg tudjuk állapítani a termelvényegység előállítására eső mennyiséget és ennek értéke nem jelentéktelen. Közvetlen anyag például a fakitermelésnél a tövön álló fa és a faválasztékok repedezésének megakadályozására bevert S kapocs.

A mesterséges felújításra felhasznált mag vagy csemete csak az esetben lehetne a fatermelés kiterjesztett értelemben vett közvetlen anyaga, ha ennek költségét csak a vágásérettség elérésekor, a kitermelés alkalmával terhelnénk a készítendő faválasztékokra. A termelt fatömegben azonban az erdősítésre felhasznált mag vagy csemete mennyiségileg (köbméterben) nem juthat kifejezésre, tehát gyakorlatilag nem tekinthetjük a fatermelés közvetlen anyagának.

A *közvetett anyagok* nem képezik a termelvények alapanyagát, vagy mérhető mennyiségben és számottevő értékben nem alkatrészei, tartozékai a termelvényeknek.

Ide tartoznak többek között az *üzemanyagok*, vagyis olyan anyagok, amelyek a termelést csak közvetve, az üzem működésének fenntartása által szolgálják. Pl. fogyó kéziszerszámok, tüzelőanyag, energia, világítóanyag, kenő-, tisztítóanyagok stb.

A *segédanyag* olyan közvetett anyag, amely a termelvényegységben csekély mennyiségben vagy értékben vagy gyakorlatilag nem mérhető módon jut kifejezésre. Ilyen pl. az erdősítésre felhasznált mag vagy csemete, a különösen értékes rönkök repedezésének megakadályozására a bütük bevonására felhasznált viasz stb.

A *csomagolóanyagok* részben közvetlen, részben közvetett anyagok. Pl. Az eladott faszén vagy erdei magvak csomagolására felhasznált zsák közvetlen anyag. A gépek, szerszámok stb. üzemben belüli mozgatásához felhasznált ládák, csomagolópapír stb. közvetett anyagok.

Amikor a makkot kezeljük, elvetjük, *munkabért* fizetünk a munkavállalóknak. A munkabér szintén költség tekintet nélkül arra, hogy a bérfizetés, mint kiadás a munka befejezése alkalmával, vagy (pl. pénzhiány miatt) csak egy későbbi időpontban történik-e meg.

A munkabér is lehet *közvetlen* vagy *közvetett* a szerint, hogy a termelvényegységre közvetlenül elszámolható-e, vagy csak közvetve terhelhető a termelvényegységre. Közvetlen munkabér pl. a tűzifa, rönkö, bányafa stb. választékok készítéséért a munkavállalóknak járó bér. Közvetett munkabér a vágásőr illetménye, az útjavítási költség stb.

Ha egy makkteleltető kunyhót építtetünk (ezt a műveletet *beruházásnak* nevezzük) az idén, akkor az építésért kifizetett pénzösszeg teljes egészében kiadás, de nem költség. Ha a jövő évtől kezdve *felhasználjuk* a kunyhót makkteleltetésre, akkor a kunyhó jövő évi *értékesökkenése* a makk tárolását terhelő költséget jelent, bár a kunyhóra a jövő évben esetleg nem is merül fel újabb kiadás. Az évi értékesökkenést a kunyhó teljes értéke alapján számítjuk ki, tehát nem csak a pénzkiadás összegét, hanem a saját gazdaságunkból származó — pénzkiadást nem igénylő — fa értékét is figyelembe vesszük.

Ha a kunyhót mezőgazdasági termények tárolására is felhasználjuk, akkor a kunyhó évi értékesökkenését, mint költséget az igénybevétel arányában megosztjuk a tárolt erdő- és mezőgazdasági termények között.

Ha később a kunyhó javításra, *karbantartásra* szorul, az ilyen címen évenként felmerült kiadást, mint az építmény állagának fenntartásához szükséges *ráfordítást* szintén költségnek tekintjük és az igénybevétel arányában a tárolt terményekre hárítjuk át.

Ha makkteleltető kunyhót megépítettük, de semmire sem használjuk, akkor az évi értékesökkenés és a karbantartási kiadás nem költség, hanem veszteség.

Ha a vásárolt makkot idegen fuvaros igénybevételével szállítatjuk a tárolási helyre, vagy innen a vágásterületre, akkor a fuvaros teljesítményéért fuvarbért kell fizetnünk. A kifizetett fuvarbér kiadás. A szállítási teljesítményért járó bérösszeg pedig költséget, és pedig *szállítási költséget* jelent, tekintet nélkül arra, hogy a fuvarbért mikor fizetjük ki. Ugyanígy szállítási költség a fának egyik tárolási helyről a másikra történt mozgatásáért járó fuvarbér is.

Az anyag, a munkabér, a szállítás, a beruházott vagyon értékesökkenése, az adók stb. egymástól eltérő jellegű költségek, vagyis egyes *költségnemek*.

A karbantartás, ha nem vállalkozóval végeztetjük, nem külön költségnem, mert anyag, munkabér stb. költségnemekre bonthatjuk fel.

A költségek nemek szerinti megkülönböztetése és nyilvántartása azt a célt szolgálja, hogy a különféle jellegű költségek alakulá-

sát állandó vizsgálat alatt tarthassuk, számvetési szempontból kiértékelhessük és üzemgazdasági jelentőségüket a gazdálkodás folyamán bármikor lemérhessük.

A költségekkel kapcsolatosan számvetési (kalkulációs) szempontból szoktunk beszélni még *költséghelyekről és költségviselőkről*.

A *költséghely* az üzemnek mint helynek és folyamatnak az a része, ahol bizonyos költségek rendszeresen felmerülnek. A költséghely legtöbbször valamely fizikai helyhez tapad, anélkül azonban, hogy a költséghelyek határait fizikailag minden esetben meg tudnánk vonni.

Költséghely pl. az erdőgazdaságban a főhasználat vagy fakitermelés (tarvágásos gazdálkodásnál esetleg vég- és előhasználatként mint alköltséghelyekkel), mellékhasználat, erdőművelés, erdőrendezés, mezőgazdaság, halászat, vadászat, falepárló, fuvargazdaság, tehergépkocsi üzem, igazgatás stb.

A költséghelyek megkülönböztetésének az a célja, hogy a felmerült költségeket az üzemi tevékenység nyomon kísérésével tervszerűen úgy különítsük el és gyűjtsük össze, hogy azokat végül az u. n. *költségviselőkre*, vagyis ama termelvényekre tudjuk elszámolni, amelyek érdekében a költségek felmerültek. Költségviselők pl. a faválasztékok, erdei melléktermékek, mezőgazdasági termények stb.

Nem lenne szükség költséghelyek alkotására, ha mindegyik költségről felmerülése alkalmával pontosan meg tudnánk állapítani, hogy milyen termelvényt vagy termelvényeket, milyen értékkel terhel.

Azokat a költségeket, amelyekről azonnal meg tudjuk állapítani, hogy mely költségviselőket, milyen értékben terhelnek, *közvetlen költségeknek*, viszont azokat, amelyekre ez a lehetőség nem áll fenn, *közvetett, vagy általános költségeknek* nevezzük.

A költségek közvetlen vagy közvetett volta tehát nem belső tulajdonsága a költségeknek, hanem azt a módot fejezi ki, ahogyan a költségeket a költségviselőkre át tudjuk hárítani.

Közvetlen költség pl. a faválasztékok kitermeléséért, szállításáért, vagonbarakásáért, feladásáért járó bér, ill. összeg stb. Közvetett költség pl. az erdei vagy MÁV rakodó, saját tehergépkocsi üzem, erdei vasut, fuvargazdaság, javítóműhely fenntartási költséget; az erdőművelési, erdőrendezési költségek, az erdőgondnokságok, a nemzeti vállalatok, az Erdőközpont igazgatási költségei stb.

A közvetett költségeket mindig a költséghelyeken keresztül visszük át a költségviselőkre. Pl. a MÁV rakodó bérleti, őrzési, sarangolási, máglyázási stb. egy évben felmerült költségeit, mint közvetett költségeket összegyűjtjük a MÁV rakodó költséghelyén,

és év végén az igénybevétel arányában először felosztjuk a főhasználat, mellékhasználat, mezőgazdaság stb. üzemágakra, mint költséghelyekre, feltéve természetesen, hogy faválasztékokon kívül erdei melléktermékeket, mezőgazdasági terményeket stb. is tároltunk a rakodón. A főhasználatra eső rakodófenntartási költségeket azután az egyes faválasztékok (tűzifa, szerfa, bányafa stb.) évi forgalma arányában tovább osztjuk fel a költségviselőkre. Hasonlóan járunk el a többi költséghelyeknél (mellékhasználat, mezőgazdaság stb. is).

Az erdőgondnokságok igazgatási költségét, továbbá a nemzeti vállalatok és az Erdőközpont igazgatási költséganyadait is először az üzem (erdőgondnokság) keretében működő üzemágakra, költséghelyekre (főhasználat, mezőgazdaság stb.) vetítjük, majd a rájuk eső költséget tovább osztjuk fel a költségviselő termelvényekre.

Minél többféle cikket termel valamely üzem, minél tagoltabban helyezkedik el területileg és minél részletesebben kívánjuk kimunkálni az egyes üzemágak önköltségét, annál több költséghelyet kell alkotnunk. Ha pl. csak azt akarjuk tudni, hogy a főhasználati termelés egy m³-ére mekkora önköltség esik, akkor elegendő a fakitermelés számára egyetlen *főhasználat* vagy *fakitermelés* elnevezésű költséghelyet alkotnunk. Ha azonban tudni akarjuk az egyes faválasztékok (tűzifa, bányafa stb.) önköltségét is, akkor a főhasználat (fakitermelés) költséghelyén belül *tűzifatermelés*, *bányafatermelés* stb. címen alköltséghelyeket is kell megkülönböztetnünk. Ha továbbmenve kíváncsiak vagyunk a hasáb, dorong, botfa stb. egységre eső önköltségére is, akkor a tűzifatermelés alköltséghelyén belül a *hasábtermelés*, *dorongtermelés*, *botfatermelés* stb. címen részletező költséghelyeket is kell alkotnunk.

Hasonlóan járunk el a mezőgazdaság, mint üzemág esetében is. Ha nem elégszünk meg a mezőgazdasági termények globális önköltségének ismeretével, akkor a *mezőgazdaság* költséghelyén belül megkülönböztetünk *szántóföldi termelés*, *rét- és legelőgazdaság* címen alköltséghelyeket. Továbbmenve a szántóföldi termelésen belül *gabonatermelés*, *kapásnövények termelése* stb. néven alkothatunk részletező költséghelyeket. Végül a gabonatermelésen belül nyilváníthatunk *búza*termelés, *rozsa*termelés stb. továbbbrészletező költséghelyeket is.

Minél több költséghelyet alkotunk, minél behatóbban részletezzük ezeket, annál pontosabban tudjuk kiszámítani az egyes termelvények önköltségét, tehát elvileg kíváncsiak a költséghelyek leg részletesebb kimunkálása. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk az összes üzemi munkához, így az önköltségszámításhoz is, fűzött gazdaságossági követelményeket. Minél részletesebb az ön-

költségszámítás, annál több munkát, költséget igényel.

Az erdőgazdaság főcélja faanyag termelése. Az összes többi üzemágak, mellékhasználat, mezőgazdaság, vadászat stb. mellék-, illetve segéduzemágak, amelyeket a fatermelés üzemi adottságai kapcsolnak az erdőgazdasághoz. A gazdaságossági szempont figyelembevételével az erdőgazdasági önköltségszámításnak szükség-szerűen részletesen ki kell terjednie a faválasztékok költséghelyei-nek a feltárására, az egyéb termelvényekre azonban csak olyan mértékben, amennyire a kapcsolt üzemág helyi jelentősége üzem-gazdasági szempontból azt indokoltá teszi.

A közvetett költségeknek a költségviselő termelvényekre való átvitelét minden üzemágban u. n. *gyűjtő-költséghelyeken* keresztül végezzük. Ilyenek a főhasználat (fakitermelés) üzemágában a *Kitermelési általános költségek*, az *Igazgatási általános költségek* és az *Értékesítési általános költségek* gyűjtő-költséghelye.

A gyűjtő-költséghelyek alkotásának az a célja, hogy a természetes üzemi folyamatát költségszámítási szempontból elemezni tudjuk és meg tudjuk határozni a termelvények önköltségét, a termelés egymásután következő *költségszámítási fázisaiban*.

Igy pl. a fakitermelés üzemágában akarjuk tudni a kitermelt faválasztékok önköltségi értékét közvetlenül a kitermelés után. Ebben a fázisban a faválasztékokat még csak a közvetlen anyag (a tövön álló faanyag értéke), a közvetlen kitermelési munkabér, az esetleges kitermelési különköltség (pl. megvásárolt bányafakérgező készülék szabadalom) és a kitermeléssel kapcsolatos közvetett költségek terhelik. Ez utóbbiakat a Kitermelési általános költségek gyűjtő-költséghelye szolgáltatja. Ennek a fázisnak az összes költsége az u. n. *termelési önköltség*, ami megfelel az ipari üzemekben a gyártási önköltségnek.

A fakitermelés következő fázisa a faválasztékok készletezési (tárolási) helyek (tő mellett, erdei vagy iparvasúti rakodón, MÁV rakodón és raktárban stb.) szerinti megkülönböztetése. Itt az első fázishoz képest annyi a változás, hogy a felmerülő közelítési és szállítási költségek, továbbá az igazgatási költségek is terhelik már a faválasztékokat. Az igazgatási költségeket az Igazgatási általános költségek gyűjtő-költséghelyéről visszük a készletezési helyek faválasztékaira.

Végül az utolsó fázist az értékesített faválasztékok képezik. Itt már az összes költségek így az értékesítési közvetlen és közvetett költségek, továbbá az esetleges értékesítési külön költségek (pl. megvásárolt tűzifa vagonberakó készülék szabadalom) is terhelik a faválasztékokat, tehát a teljes önköltséget csak az utolsó fázisban kapjuk meg. Az értékesítési közvetett költségeket az Értékesítési

általános költségek gyűjtő-költséghelyéről visszük át az eladott faválasztékokra. Az üzemi célra (építés, fűtés stb.) felhasznált faválasztékokra értékesítési költséget nem terhelünk.

A növedék, mint a főhasználat nyersanyaga és a faállomány, mint beruházott vagyon.

Visszatérünk a fakitermelés költségszámításának első fázisához, mert az abban felmerülő közvetlen anyagköltség részletesebb tárgyalást igényel.

A főhasználat közvetlen anyaga a tövön álló fa, és pedig szigorú értelemben vett tartamos erdőgazdaságnál az évi növedékkel egyező mennyiségben. Bár nem magát az évi növedéket használjuk ki — mert ez az egész faállományon képződik — hanem vele egyenlő mennyiséget, mégis gyakorlatilag helyes úton járunk, ha a növedék létrehozásához szükséges költséget (csemetenevelési, erdősítési, állományápolási stb. költség) az u. n. *növedéktermelési (fatermelési) költséget* tekintjük a főhasználat (fakitermelés) anyagköltségének. Ennek az anyagköltségnek a meghatározása azonban meglehetősen nehéz, mert fizikailag nem azt az évi növedéket használjuk ki, amelyet ugyanazon évben termeltünk, a valóságban nincsen tehát közvetlen okozati összefüggés az évi növedék létrehozásának költsége és az évi főhasználat anyagköltsége között.

Szabályos állapotú tarvágásos üzem esetén talán elvileg helyesebben járnánk el akkor, ha a folyó évben a növedéktermelésre fordított költséget f év múlva — ahol f a vágásforduló éveinek számát jelenti — számolnánk el az akkori főhasználat anyagköltségéként.

Eltekintve attól, hogy erdőgazdálkodásunk iránya a belterjesebb száraló üzemmód felé halad, a tarvágásos üzemmód mellett elvileg helyes költségszámítási út sem járható gyakorlatilag, mert a pénzértékben az időn kifejezett érték egy vágásforduló elteltével — évtizedek, esetleg egy évszázad múlva — egészen más értéket fog jelenteni, mint a folyó évben, még változatlan fizetési eszköz feltételezése mellett is.

Ha évenként csak a növedéket használjuk ki és a folyó évi növedék létrehozásának költségét tekintjük a folyó évi főhasználat anyagköltségének, akkor az önköltségszámításunk gyakorlatilag fog nyugodni annyira reális alapon, mintha az elvonatkoztatással megállapított helyes utat követnénk. Sőt, még ha az évi növedéknél többet vagy kevesebbet vágunk, akkor is van bizonyos összefüggés, a növedék létrehozása és az évi főhasználat között, mert ha na-

gyobb fatömeget használunk ki, általában több az erdősítési költségünk, amely egyik tényezője a növedéktermelési költségnek.

Az évi növedék, illetve ezzel egyenlő mennyiségű fatömg — mint mondtuk — az évi főhasználat nyersanyaga. Maga a *faállomány* azonban nem nyersanyag, tehát nem forgóvagyon, hanem *beruházott vagyon*, tervgazdasági kifejezéssel *álló alap*. Nem tudom elfogadni azt a felfogást, amely a faállományt forgóalapként (forgó vagyonnak) tekinti.

A szigorú értelemben vett tartamos erdőgazdálkodás elvei szerint csak azt a többletet (növedéket) használhatjuk ki, amellyel a faállomány évente gyarapszik. Ha ezt az elvet érvényesítjük a gazdálkodásunkban, akkor a faállomány elvileg örökös használatra szolgáló termelési eszköz, tehát csakis *beruházott vagyon*, illetve *álló alap* lehet.

Ha a növedéknél többet használunk ki, az álló alapot, a termelési eszközt csorbítjuk meg és kevesebb nyersanyagot (növedéket) tudunk termelni. Ha viszont megtakarítunk a növedékből, akkor az álló alapot növeljük, és ennek, mint termelési eszköznek a kapacitását bővítjük.

Ezen tétellel szembeállítva nem lényeges szempont az, hogy a lábon álló fatömeg a termelés alatt eredeti alakját megváltoztatja, sőt az sem lényeges, hogy a növedék, mint nyersanyag anyagilag egyenmű az ezt létrehozó faállománnyal, mint termelési eszközzel.

Az erdőgazdasági üzem maga termeli azt a nyersanyagot, amit továbbmenőleg feldolgoz fél- és készgyártmányokká. Az erdőgazdasági üzem tehát elvileg vertikális üzem, de az u. n. *primér üzemág* tevékenységét a növedéktermelést és az u. n. *szekundér üzemágot* a fakitermelést a gyakorlatban csak részben lehet elválasztani. Pl. a csemetenevelés, erdősítés, gyomirtás kétségtelenül a növedéktermelést szolgálja, de a tisztítás és az áterdőlés már egyuttal kitermelés is. Ezért nem lehet korszerű erdőgazdálkodás esetén a két üzemágot kezelésképpen önállósítani egy erdőművelési és egy erdőhasználati üzemre. Minél inkább közeledünk a belterjes száraló üzemmód felé, annál kevésbé lehet erről szó, mert eltűnik a határ a véghasználat és az előhasználat között.

A mi jelenlegi felújítógázós és tarvázós gazdálkodásunk mellett azonban megvan a lehetősége annak, hogy a kezelésképpen egy-egy üzemben a nyersanyagtermelést és a kitermelést költségkímélés szempontjából külön válasszuk.

A tisztítást és az áterdölést, mint állományápolást ugyanis szakszempontról feltétlenül el kell végeztetnünk, akár megtérülnek a költségek a kitermelt faanyag értékesítésénél, akár nem. A jöve-

delmezés itt másodrangú kérdés. Indokolt tehát az előhasználatból (tisztítás, áterdőlés) származó árbevételt költségesökkentő tételként kezelni és az eladásból meg nem térülő költségrészt növedéktermelési költségnek tekinteni.

A véghasználatra besorozott állományokkal kapcsolatban már a kitermelés és nyereség elérése az elsőrendű üzemi cél. Bár a növedéktermelést, sőt fokozást ebben az üzemi szakaszban sem hanyagolhatjuk el és igyekszünk minél több u. n. ritkítási növedéket nyerni, ennek elérésében azonban emberi munka elvileg már alig játszik szerepet, a ritka állásban a természeti tényezők hozzák azt létre. A ritkításnak a tarvágáshoz képest felmerülő fakitermelési többletmunkája gyakorlatilag beépíthető a fakitermelési normába és így kis — de a gyakorlat szempontjából nem lényeges — elhanyagolással megállapíthatjuk, hogy a véghasználatra besorozott állományokkal kapcsolatban növedéktermelési emberi munka nem merül fel.

Kizárólag önköltségszámítási szempontból azonban nincsen feltétlenül szükségünk a növedéktermelési költségek ismeretére, ha évenként következetesen csak a növedéket használjuk ki, kizárólag házi termelésben bonyolítjuk le a fakitermelést és részes termelést nem végeztetünk.

A növedéktermelés erdőművelési és egyéb költségeit tágabb értelemben ugyanis úgy foghatjuk fel, mint a kitermelés első fázisának közvetett költségét és az önköltségszámításnál is ebben a költségescsoportban szerepeltetjük.

Ilyen eljárásnál közvetlen anyagköltséget nem mutatunk ki a kitermelésnél, mert azt ki sem munkáljuk olyan részletesen, hogy a növedéktermelés minden költségelemét megfelelő értékkel tartalmazná. Ennek az egyszerűbb önköltségszámítási eljárásnak a követését indokolja az a körülmény, hogy az erdőgazdaságban gyakorlatilag élesen nem választható el a vertikális termelés, mert a primer és a szekundér üzemi folyamat még tarvágásos üzemben is több ponton szervesen illeszkedik egymásba.

Mindaddig ez esetben sem lesz hamis az önköltségszámításunk, ameddig túlhasználatot, vagy megtakarítást nem eszközölünk, vállalkozónak kitermelést nem adunk el tövön, és részes termelést nem végeztetünk.

Mihelyt többet vágunk a növedéknél, megesorbítjuk a faállományt, mint termelési eszközt, s a túlhasználat anyagértékét feltétlenül tekintetbe kell vennünk, mint anyagköltséget. Ha az évi növedékből megtakarítunk, a megtakarítás termelési eszközzé válik, s ennek a beruházásnak az értékét számunkra a ki nem termelt növedék-rész anyagköltsége határozza meg. — Vállalkozói terme-

lésnél külön kell választani a tövön eladott fa önköltségét a házi kezelésben kitermelt faválasztékok költségkezelésétől. — Résztes termelésnél ismernünk kell a kiadott termelői rész önköltségi értékét, mert helyes felfogással ez — és nem a forgalmi ár — képezi a munkaadónak maradó rész közvetlen munkabérl költségét. Mindezt azonban a növedéktermelési költségek ismerete nélkül nem tudjuk meghatározni.

Foglalkoztatottsági fok, kapacitás, állandó és változó költségek.

A *foglalkoztatottsági fok* azt fejezi ki, hogy a meglévő üzemi adottságaink mellett milyen mértékig használjuk ki termelési eszközeinket a termelés szolgálatában.

Azt a maximális mennyiséget, amit valamely üzem a meglévő termelési eszközeinek teljes kihasználása mellett termelni képes, az üzem *kapacitásának* nevezzük. Az üzem kapacitását csak a termelési eszközök bővítésével, korszerűsítésével, tehát beruházással tudjuk növelni.

A foglalkoztatottsági fokot az üzem kapacitásához viszonyítva rendszeren százalékban szoktuk kifejezni. Az üzem foglalkoztatásának legkedvezőbb mértékét *optimális foglalkoztatottsági foknak* nevezzük. Ez általában valamivel a kapacitás alatt van.

A foglalkoztatottsági fok változásával kapcsolatosan a költségek általában kétféleképpen viselkednek. Vannak olyan költségek, amelyek általában állandó (fix) jellegűek, mások viszont változó (variábilis) jellegűek.

Az *állandó költségek* akkor is felmerülnek, ha az üzem nem működik, tehát a foglalkoztatottsági foka zérus. Ilyenek az erdő őrzését ellátó személyzet fizetése, a földadó, az építményeknek, gépeknek, felszereléseknek a természeti behatások és avulás folytán bekövetkező értékcsökkenése stb.

A *változó költségek* csak akkor merülnek fel, ha az üzem működik. Pl. magbeszerzési költség, csemetenevelési, fakitermelési munkabér csak akkor fordulhat elő, ha az erdőgazdaságban termelés folyik, vagyis az erdőgazdaság üzemben van.

Az állandó költségek a foglalkoztatottsági fokkal szemben érzéktelenek. Ugyanolyan értékösszegben merülnek fel akár keveset, akár sokat termel az üzem. Az állandó költségek csak a kapacitás növelésével emelkednek — és pedig ugrásszerűen — a megnövekedett kapacitás mellett azonban ismét állandók.

A változó költségek minden esetben reagálnak a foglalkoztatottsági fok változására, és pedig egyes költségek érzékenyebben, mások kevésbé érzékenyen. Az érzékenységek figyelembevételével a változó költségek elvileg háromfélék:

1. Arányosan (proporcionálisan) változó költségek,
2. progresszív módon változó költségek,
3. degresszív módon változó költségek.

Általánosságban proporcionálisan változó költség az erdőgazdaságban a fakitermelésnél az anyag- és a munkabéreköltség, mert pl. kétszer annyi rönkö kitermeléséhez egyforma viszonyok között általában kétszer annyi faanyag és kétszer annyi munka szükséges. Ha azonban a kétszeres teljesítményt csak túlórázással tudjuk elérni, a túlórapótlék miatt a munkabéreköltség több mint kétszeresre fog növekedni, tehát ez esetben a munkabér a foglalkoztatottsági fok növelésével nem proporcionálisan, hanem progresszív módon fog növekedni.

A fakitermelés fokozásával az anyag- és értéknilyántartási stb. munka és ezzel együtt az igazgatási költségek is gyarapszanak. Az igazgatási költségek növekedése azonban általában elmarad a foglalkoztatottsági fok mögött, tehát az igazgatási költségek általában degresszív módon növekednek.

Egészen más szabályszerűségeket találunk, ha az állandó és a változó költségeknek nem az összegét, hanem a termelvényegységre eső hányadát az u. n. *egységköltséget* vizsgáljuk a foglalkoztatottsági fok függvényeképen.

Amíg az állandó költségek *összege* érzéketlen a foglalkoztatottsági fok változásával szemben, addig a *termelvényegységre eső hányada* nagyon is változó. A termelvényegységre eső költség ugyanis a termelt mennyiség növekedésével az egyenlő szárú hiperbola törvényszerűsége szerint csökken.

Erdőgazdasági viszonylatban minél több tehát az évi növedék és így az évi főhasználati fatömeg, annál kevesebb állandó költség terhel egy m^3 kitermelt fát.

A változó költségek termelvényegységre eső hányada sokkal kevésbé érzékeny a foglalkoztatottság foka iránt, mint az állandó költségeké. A proporcionálisan változó költségek egységre eső része állandó, tehát egyáltalában nem változik a foglalkoztatottsági fok növekedésével vagy csökkenésével.

A progresszív költségeknél a termelvényegységre eső hányad a foglalkoztatottság fokozásával növekszik, a degresszív költségeknél pedig csökken.

Az állandó és a változó költségek említett sajátosságai alapján elvileg arra kell törekednünk, hogy az üzem foglalkoztatását fokozzuk, a termelést növeljük és ezzel az állandó költségek egységre eső részét csökkentjük, a változó költségek egységre eső hányadának alakulását pedig a lehetőséghez képest degresszív irányba terefjük.

A kapacitás, a foglalkoztatottsági fok és ezekkel kapcsolatban az állandó és a változó költségek vizsgálatánál tekintettel kell lennünk az erdőgazdasági termelés vertikális voltára.

A *primér termelési folyamat* célja növedék termelése. A primér üzemág kapacitását a termőhelyi tényezők szabta korlátokon belül elsősorban a terület, illetve a rajta álló faállomány, mint termelési eszköz határozza meg. Változatlan kapacitás, változatlan élőfakészlet mellett is tudjuk fokozni az évi növedéket a foglalkoztatottsági fok kiterjesztésével, ami a vágásterület gyors felújításán, a fiatalosoknak gyomoktól, gyomfáktól való intenzívebb felszabadításán, a tisztításoknak, áterdöléseknek az értékes, fejlődésképes fák javára való erősebb ütemű végrehajtásán keresztül nyilvánul meg.

Több évre kiterjedő rendszeres költségnyilvántartás és az élőfakészlet időszakonkénti pontos felvétele (növedék meghatározás) után leszünk azonban csak abban a helyzetben, hogy adott kapacitás mellett az optimális foglalkoztatottsági fokot meg tudjuk határozni, vagyis az állományápolások intenzitásának azt a mértékét, amelynél a változó költségek zöme még nem hajlik el progresszív irányba. Amikor a változó költségeink általában progresszívvé válnak és így a növedékegységre eső költség határozottan emelkedő tendenciát vesz fel, üzemgazdaságilag elérkezünk *adott kapacitás* mellett az erdőgazdaság *termelékenységének a határához*.

Az erdőgazdaság termelékenységét tovább fokozni csak a kapacitás növelésével tudjuk. Nagyobb évi növedék termeléséhez nagyobb élőfakészlet kell. Az élőfakészletet csak úgy tudjuk gyarapítani, ha nem használjuk ki az egész évi növedéket, hanem ennek egy részét megtakarítjuk és beruházásként az élőfakészlethez esztoljuk. A továbbiakban már a beruházott növedéket is a növedéktermelés szolgálatába állítjuk, tehát az erdőgazdaság kapacitását növeljük. A kapacitás növelésének is megvan azonban a határa. Bizonyos mennyiségen felül hiába növeljük ugyanazon területen az élőfakészletet, az évi növedéket nem fogjuk tudni tovább fokozni, mert az erdőgazdálkodás a természet közreműködésére alapított termelési ág, így kapacitásának felső határát minden időben az határozza meg, hogy milyen mértékben tudja az ember a természeti tényezőket a termelés szolgálatába állítani.

A termelékenységnek ezt az u. n. *abszolút felső határát* üzemgazdaságilag abból fogjuk látni, hogy a kapacitás növelésének állandó költségeit és a foglalkoztatási fok kiterjesztésével progresszív irányba fejlődő változó költségeket a stagnáló vagy éppen visszaeső évi növedék már nem fogja tudni ellensúlyozni és így a növedékegységre eső költségrohamosan emelkedni fog.

Az erdőgazdaságban végbemenő *szekundér termelési folya-*

mat (fakitermelés) célja faválasztékok termelése a primér folyamat által termelt növedékből. A szekundér üzemág kapacitását a kitermelésre rendelkezésre álló emberi és gépi munkaerő határozza meg. Nagy népsűrűségű és fejlett gépiparú államokban ezen üzemág kapacitása általában igen nagy. Viszont a foglalkoztatottság foka csekély erdőszűrségű és e mellett kevés előfakészlettel rendelkező országokban tartamos erdőgazdálkodás mellett igen alacsony, mert a kitermelési üzemág foglalkoztatottsági foka a primér üzemág által termelt évi növedék mennyiségétől függ.

A szekundér üzemág szűk foglalkoztatása és az erdőgazdaság egyéb termelési ágakhoz (ipar, mezőgazdaság stb.) viszonyított igen nagyfokú területi tagoltsága következtében aránytalanul tetemes igazgatási költségei miatt az állandó költségek és a degresszív módon változó költségek termelvényegységre eső hányada általában nagy.

Az egységre eső önköltség csökkentésének követelménye a kitermelési üzemágban a foglalkoztatás kiterjesztését, vagyis a kitermelés fokozását írja elő. *Ha azonban az évi növedéknél többet termelünk ki, akkor a primér üzemág legfontosabb termelőeszközének az élő faállománynak a kapacitását csökkentjük. Ez pedig nem kívánatos, mert kizárólag az élő faállomány növedéktermelési kapacitásának növelésével tudjuk fokozni a szekundér üzemág foglalkoztatottságát.* A kitermelési üzemág foglalkoztatottsága tehát a növedéktermelő üzemág függvénye. Ezért primér (elsődrendű) az utóbbi és szekundér (másodrendű) az előbbi üzemág.

Az erdőgazdaság önköltségesökkentését akkor szolgáljuk leg-hívebben a kapacitás és a foglalkoztatás vonalán, ha a primér üzemág kapacitását a maximumra fokozzuk, mert ezzel egyuttal a szekundér üzemág foglalkoztatottságát is a lehető legintenzívebben terjesztjük ki az optimum felé.

Az önköltségszámítás elhatárolása.

Mielőtt önköltségszámítást akarunk végezni, tudnunk kell

1. hogy mely költségeket vonhatunk be az önköltségszámításba, illetve melyeket kell kirekeszteniünk, mint nem oda tartozókat. Ezt az elkülönítést *érdemi elhatárolásnak* nevezhetjük.

2. Pontosán meg kell határoznunk azt az időszakot, amelyre az önköltségszámítást végezni akarjuk (pl. 1949. január 1—december 31, vagy 1948. október 1—1949. március 31. stb.). Külön kell választanunk tehát minden olyan költséget, amely nem a vizsgálni kívánt időszakot terheli. Ezt a műveletet *időbeli elhatárolásnak* nevezzük.

3. Tudnunk kell azt is, hogy mi az önköltségvizsgálatunk tárgya: egy üzem (erdőgazdaság) vagy ennek az üzemosztályai, vá-

gásterületei, erdőrészeletei-e, avagy csak az erdőgondnokságnál magasabb üzemegység (nemzeti vállalat stb.)? Az ilyen szempontból végzett elkülönítést *helyi elhatárolásnak* nevezhetjük.

Az *érdemi elhatárolással* megállapítjuk, mely ráfordításokat hozhatunk érdembe az önköltségszámításnál, vagyis melyek képezhetik részét az önköltségnek.

Önköltségszámításunk csak akkor helyes, ha különválasztjuk mindazokat a kiadásokat, ráfordításokat, amelyek nem az üzemet terhelik, továbbá amelyek nem tartoznak a szoros értelemben vett üzemi tevékenységhez, amelyek felmerülése rendkívüli jellegű, végül adott gazdasági viszonyaink között azokat is, amelyeket a hatósági árszabályozásunk nem fogad el árvetésbe vonható költségként.

Ilyenek pl. az üzemkörön kívüli vagyontárgyak (az erdőgazdaság tulajdonában lévő idegeneknek bérbeadott épület stb.) fenntartásával kapcsolatosan felmerült kiadás, az ilyen vagyontárgyak leltári értéken aluli eladásából származó veszteség, az üzemhez tartozó beruházott vagyon értékesítési vesztesége, a nyug- és kegydíjak, az esetleges kegyúri terhek az üzemet terhelő pénzbüntetések, pénzbírságok és az ezekkel kapcsolatos eljárási költségek, a le nem dolgozott felmondási és végkielégítési járandóságok és járulékaik, a bizalmas kiadások, reprezentációs kiadások, ajándékok, az idegen tőke (kölesön) üzemi vagy üzemkörön kívüli felhasználásáért fizetett kamat; továbbá ilyenek az *üzemi beruházásra* (erdősítés, üzemi épületek, út, vasút építése, gépek, felszerelések beszerzése stb.) fordított kiadások is, mert ezek értéke nem terheli közvetlenül a költséghelyeket és ezeken át a költségviselő termelvényeket, hanem először a beruházott vagyont gyarapítja, s csak amennyiben ennek az értéke csökken az üzemi felhasználás során, olyan mértékben jelent majd az értékesökkenés költséget az egyes években termelt választékok terhére.

Az érdemi elhatárolással elkülönített kiadások és felhasználások tehát üzemi szempontból részben veszteségek, részben a beruházott vagyont növelik és így a termelvényeket nem terhelik.

Az *időbeli elhatárolással* annak az időszaknak a kezdetét és végét jelöljük meg, amelyre önköltségszámítást végezni akarunk. Az időbeli elhatárolás tekintetében nem az a lényeg, hogy valamely kiadás melyik időszakban történt, hanem az, hogy a kiadás vagy felhasználás, mint költség, melyik időszakot terheli.

A gyakorlatban a termelési évre, a naptári évre vagy ezek tört részeire szoktunk önköltségszámítást végezni.

Az erdőgazdálkodásnak, mint a természet közreműködését igénybevevő gazdasági ágának legjobban megfelel az egész évre ki-

terjedő önköltségszámítás. A termelvényeket terhelő költségek csak egy egész év elteltével válnak teljessé. Helytelen önköltséget kapnánk, ha pl. egy *félév* alatt kihasznált *évi* fatömeghozam kitermelésének önköltségébe nem számítanánk bele a másik félév igazgatási költségeinek a fakitermelést terhelő hányadát.

Az egész évre terjedő önköltségszámítás sem idomul azonban időbelileg helyesen az erdőgazdaság üzemi folyamataihoz, ha vizsgálataink alapjául nem a gazdasági évet, hanem a naptári évet vesszük. A természeti tényezők miatt az erdőgazdaságban végzett különféle munkanemek nagy része ugyanis különböző mennyiségben fordul elő az év egyes szakaiban, vagyis az u. n. *szezonális változást* mutat. A fakitermelési költségek zöme pl. késő ősszel és tél folyamán, a közelitési és szállítási költségek nagy része télen (fagyos uton) és nyár folyamán (száraz uton), az erdősítési költségek ősszel és tavasszal merülnek fel.

A naptári évben, mint önköltségszámítási időszakban évenként változó mértékben vágjuk ketté a fakitermelési időszakot. Ha minden évben január 1—december 31 időszak alatt ugyanannyi főhasználati fatömeget használnánk ki, nyugodtan mondhatnánk, hogy a naptári évre végzett önköltségszámításunk egyszersmind a termelési évre is vonatkozik. Ha azonban a főhasználati fatömegek naptári évi egyenlőségét a gyakorlatban nem tudjuk betartani, vagy célszerűségi okokból nem tartjuk be, akkor a naptári évre készített önköltségszámításunk nem lesz kapcsolatban a termelési év önköltségével.

Az erdőgazdaság üzemi folyamataihoz legjobban illeszkedik az őszi fatermelési munka megkezdése előtt pl. október 1-én kezdődő termelési év, és az ezzel összekötött önköltségszámítási, könyvviteli és eredményszámítási időszak.

Az erdőgazdasági költségeket önköltségszámítási szempontból rendszerint arra az időszakra számoljuk el, amikor azok a kiadás időpontjától függetlenül felmerültek. Pl. naptári év esetén a december hó folyamán végzett fakitermelés költsége nem a jövő évet terheli, ha a munkabért januárban fizetjük is ki.

Ezt az elvet bizonyos esetekben célszerűségi okokból át kell törnünk. Pl. részben a következő évre (évekre) kell terhelnünk a folyó évben esetleg rendkívüli összegben felmerülő (erdő-) felújítási költségeket vagy erdőrendezési költségeket. Ez utóbbiak rendszerint 10 évenként merülnek fel.

Ha egy évnél rövidebb időszakra akarunk olyan önköltségszámítást végezni, amely az évi átlagot megközelíti, akkor is szükséges költségátvitelezést végeznünk. Ez esetben természetesen ugyanazon év egyes időszakai között. Az olyan erdőgazdasági havi, negyedévi

vagy félévi önköltségszámítás, amely a szezonális költségváltozásokat nem veszi figyelembe, elméleti értékű lehet, de gyakorlatilag nem sokra használható.

Az erdőgazdaságban havi, negyedévi, általában az év tört részeire készített önköltségszámításnál nem csak egy-két évszázados költséggel kell számolnunk. A közvetlen költségek csaknem kizárólag ilyenek. A közvetett költségek pedig időbelileg részben kapcsolódnak a közvetlen költségekhez. Tehát amikor kiragadunk egy hónapot, vagy egy negyedévet és ebben az időszakban készített termelvények önköltségét akarjuk meghatározni, akkor figyelembe kell vennünk mindazon költségek aránylagos hányadát is, amelyek a vizsgált időszakban nem merültek fel ugyan, de az évi összes termelvényekre — így a vizsgált időszakéira is — háritandók. Viszont ki kell kapcsolnunk a valóságban felmerült költségek ama részét, amely meghaladja a vizsgált időszakban termelt választékokra arányosan jutó hányadot.

Az önköltségszámítás *helyi elhatárolásával* annak a gazdasági egységnek a keretét körvonalazzuk, amelyen belül a termelvények önköltségszámítását végezni akarjuk. Ez a keret rendszerint egy önálló üzem. A gyakorlatban változó a felfogás, hogy mit tekintünk önálló üzemnek. Erdőgazdasági viszonylatban általában egy önálló költségvetés alapján működő számadási egységet értünk alatta. Ilyen értelemben az erdőgazdaságban a legkisebb önálló üzemegység általában az erdőgondnokság, de lehet fűrészüzem, szállítóüzem stb. is külön üzemegység. Az önköltségszámítást minden ilyen üzem keretében önállóan kell elvégezni tekintet nélkül arra, hogy termelési, értékesítési, stb. kérdésekben az üzem önállóan határozhat-e vagy sem. Az így értelmezett üzemen elindulva nincsen akadálya annak, hogy egy több önállósággal rendelkező nagyobb üzemegységre (erdőgazdasági N. V., erdőigazgatóság stb.) a saját és az alárendelt kisebb egységek költségeinek összegyűjtésével egybefoglalt önköltségszámítást végezzünk, majd további összevonással az Erdőközponton keresztül az egész állami erdőgazdaságban készített termelvények önköltségét választékonként meghatározzuk.

Mivel a nagyobb erdőgazdasági üzemegységek központja és maga az Erdőközpont is közvetve a legkisebb üzemegységek (erdőgondnokságok stb.) érdekében végez funkciókat, ez utóbbiak önköltsége csak úgy lesz teljes, ha a nagyobb egységek központi költségeit a szolgálatok igénybevétele arányában kivetítjük rájuk. Ilyen szemléletben a központokat, mint az egyes erdőgondnokságok, térbelileg eltolt szerveit tekintjük, tehát a központok költségét a termelést közvetlenül végző erdőgondnokságoknak és egyéb ter-

melő üzemeknek kell viselniök. A központok költségeinek felosztására szolgáló u. n. *kulcsokat* mindig az igénybevett szolgálat értéke alapján határozzuk meg.

Az erdőgazdaság fő üzemágaival a fatermeléssel és a fakitermeléssel kapcsolatosan, vagy ezek mellett sokszor egyéb üzemi tevékenységet (szállítás, mellékhaszonvételek, mezőgazdálkodás stb.) is végez. Ezt a tevékenységet önköltségszámítási szempontból minden esetben a szerint kell megítélnünk, hogy milyen kapcsolatban van a főtevékenységgel a fatermeléssel és a fakitermeléssel. Ilyen szempontból megkülönböztetünk *segédüzemágakat* és *mellékküzemágakat*.

A segédüzemágak célja a fő- és mellékküzemágak termelési tevékenységének a kiszolgálása és ezek zavartalan üzemmenetének a biztosítása. A segédüzemágak tevékenységüket kifejthetik akár önálló üzemmént, akár valamely erdőgondnokság keretébe beosztva. Önköltségüket minden esetben külön kell kimunkálnunk. Önálló üzemmént való működésüknél ez önként következik, beosztott minőség esetén pedig külön költséghelyeken gyűjtjük össze a segédüzemágakat terhelő költségeket. Segédüzemágak az erdőgazdaságban az u. n. szolgáltató üzemágak: a fuvargazdaság, erdei vasút, tehergépkocsi üzem, javítóműhely stb. Segédüzemágnak kell tekintenünk továbbá a felújítás érdekében történő mezőgazdasági elő- és közteshasználatot is, mert ez a fatermelés szolgálatában áll.

A szolgáltató üzemágak segédüzemi jellege különösen akkor domborodik ki, amikor idegenek a szállítást vagy egyéb szolgálatot aránytalanul drágán, vagy nem akkor és nem olyan ütemben végzik el, amint arra az erdőgazdaságnak szüksége van. Ezért a szolgáltató üzemágak erdőgazdasági jelentőségét nem szabad tisztán jövedelmezési szempontból megítélni. A segédüzemágakra nem szoktunk eredményt (nyereség-veszteség) kimutatni, hanem összes költségüket a szolgálataikat igénybe vett termelőüzemágakra terheljük az igénybevétel arányában.

A mellékküzemágakat természeti és üzemtechnikai okok kötik az erdőgazdasághoz. Ezek általában nem végeznek szolgálatokat a főüzemágak (fatermelés és fakitermelés) részére. Szocialista gazdálkodásnál általában kisebb terjedelműek és nem képeznek önálló üzemet, hanem egy-egy erdőgondnokság keretében működnek. Ilyenek az erdei mellékhaszonvételek, mezőgazdaság, halgazdaság, falepárló, kőbánya, vadgazdaság stb. Ide tartozik a fűrészüzem is, bár rendszerint önálló üzemmént működik.

A mellékküzemágaknak nemesak a költségeit és árbevételét, de üzemi eredményét is mindig el kell választanunk a fagazdálkodástól és ettől függetlenül kell kimutatnunk. Esetleges veszteségüket,

vagyis az árbevétellel és készletgyarapodással nem fedezett költségeiket sohasem terhelhetjük a fakitermeléssel nyert faválasztékokra. Önköltségszámítási szempontból ez a főkülönbség a segéd- és a melléküzemágak között.

A melléküzemágaktól megköveteljük, hogy tevékenységüket a fatermesztés kára és sérelme nélkül fejtsék ki. A melléküzemágakat tehát csak oly mértékben szabad kifejleszteni, amíg a primér üzemágat, a növedéktermelést nem akadályozzák. Minden olyan lényegesebb kárral, vagy rudkívüli költséggel, amelyet a melléküzemág okoz, meg kell ezt terhelni, mert csak így kaphatunk üzemág gazdaságilag reális képet egy-egy melléküzemág továbbfejlesztése, vagy szűkítése tekintetében. Különösen áll ez az erdei legeltetésre és a vadgazdaságra.

A legkisebb üzemegeységen az erdőgondnokságon belül üzemágként elhatárolva az önköltséget, felmerülhet a kérdés, miképpen tudjuk a fatermelés és a főhasználat üzemágának önköltségét *üzemosztályokra, tagokra, vágásokra, erdőrészetekre* kimutatni, vagyis további helyi elhatárolást végezni?

Az erdőgazdaságban a *növedéktermelés (primér üzemág) költsége* üzemmód (szálerdő, sarjerdő stb.) és vágásforduló szerint nagy különbséget mutat. Indokolt tehát az egyes üzemosztályok növedéktermelési költségét egymástól elválasztva kimunkálni.

További helyi elhatárolást azonban nem célszerű végezni. Az évi növedéktermelési költségeket ugyanis nem az egyes tagok vagy erdőrészetek kihasználásának időpontjában, hanem elvileg a felmerülés évében tekintjük a szekundér üzemág anyagköltségének. Így önköltségszámítási szempontból nem tudjuk hasznosítani az üzemosztálynál részletesebb helyi elhatárolású növedéktermelési költségnyilvántartást.

A *fakitermelési (szekundér) üzemág* kihasználja a primér üzemág által termelt nyersanyagot és választékokat készít belőle. Ez az üzemi folyamat az üzemosztályokon belül általában helyileg elhatárolható részekben történik. Kivétel a száraló üzemmód, amely mellett minden évben az üzemosztály egész területén dolgozunk.

A termelés gazdaságosságának behatóbb ellenőrzése, a kisebb és nagyobb üzemegeységeken belüli összehasonlítás stb. végett meg kell ismernünk a különböző üzemmódoknak és vágásfordulóknak az önköltség alakulására gyakorolt hatását. Ezért a szekundér üzemág költségeit üzemosztályok szerint más-más alköltséghelyen kell nyilvántartanunk. Ezt a helyi elhatárolást annál is inkább végre kell hajtánunk az önköltségszámításban, mert az üzemosztály — s nem az erdőgondnokság — az a gazdasági keret, amelyen belül a hozadékok tartamosságára törekszünk.

Ha az egyes vágások helyi viszonyai (terep, fafaj, sűrűség, vágásmód stb.) lényegesen különböznek egymástól, célszerű a termelési költségek nyilvántartását vágásonként is elhatárolni a gazdasági osztályok alköltséghelyeinek részletező-költséghelyekre való felbontásával.

Az al- és részletező-költséghelyek költségnyilvántartásával egyező elvek szerint kell megszervezni a termelt választékok mennyiségi nyilvántartását is, hogy a költségeket a velük kapcsolatos mennyiségekhez viszonyítani tudjuk.

Egy-egy nagyobb vágás termelési költségeit csak akkor szabad erdőrészletenként nyilvántartanunk, ha a választékok felvételét és nyilvántartását mennyiségileg is pontosan végrehajtjuk erdőrészletenként, továbbá az egész vágást terhelő költségek erdőrészletenkénti felosztását kellő gondossággal végezzük. A gyakorlatban ezek az előfeltételek ritkán vannak meg. Így az erdőrészletekig lemenő költségszámítás legtöbbször nagyon ingatag alapon áll és nem éri meg a velejáró többletmunkát és költséget.

A vágások önköltségszámításának is vannak üzemgazdasági korlátjai. A kitermelés önköltségét fázisonként határozzuk meg. Más a választékok önköltsége közvetlenül a kitermelés után (1), más a készletezési helyeken (2), más az értékesítés után (3).

Az egyes vágásokban termelt faválasztékok első fázisának megfelelő önköltségi értéket aránylag kevés többletmunkával meg tudjuk határozni. Ha a további fázisokra is aszerint akarjuk meghatározni a választékok önköltségét, hogy azok melyik vágásból származnak, akkor már jelentékeny akadályokba ütközhetünk. A termelvényeket ugyanis túlnyomó részben tő mellől elmozdítjuk. Az erdei vagy feladóállomási rakodókon rendszerint nem csak egy vágás fája fordul meg. Az elmozdított választékok származási hely (vágás) szerinti hovatartozását a költségalakulás szempontjából csak az esetben tudjuk figyelemmel kísérni, ha a választékokat vágásonként eltérő módon jelöljük meg és a sarangolt szerfát, tűzfát külön is rakásoljuk vágásonként a rakodón. Természetesen ez esetben a rakodó anyagszámadási- és költségnyilvántartását is vágások szerint kell felfektetni és vezetni.

A jelölési, tárolási és nyilvántartási többletmunka igen jelentékeny. Ha nem fordítunk elég figyelmet akár a helyszíni tárolási elkülönítésre, akár a nyilvántartás vágásonkénti vezetésére, bizonytalan alapon fogjuk a rakodókon felmerült és a többi költségeket az egyes vágásokra terhelni, s a számszerű értékek hamisan fogják mutatni a termelt választékok második és harmadik fázisának vágások szerinti önköltségét.

Vágásokra elkülönített önköltségszámítás esetén számolnunk kell azzal is, hogy a közvetett költségeknek a vágásokra való szétosztása a gyakorlatban egyre inkább mechanikusan fog történni és nem fogja híven tükrözni a közvetett termelési tevékenységek tényleges igénybevételét. Minél több a vágás, viszonylag annál érzékenyebb a vágásonként végzett önköltségszámítás a közvetett költségek mechanikus szétosztásának a hibájára.

Az említett nehézségek miatt erdőgazdaságunk mai helyzetében nem célszerű az egyes vágások önköltségszámítását a kitermelt faválasztékok második és harmadik fázisaira is kiterjeszteni, mert a ráfordított munka- és költségdóbblet nem lenne arányban annak üzemgazdasági értékével.

E mellett azt a szempontot sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy *mihelyt a választékokat a vágásból elvisszük, a választékok további önköltségalakulása inkább az üzemosztályt, illetve magát az üzemet jellemzi, mint az egyes vágásokat.*

Az erdőgazdaságban az önköltségnek igen lényeges alkotórésze a szállítási költség. Ha egyik vágásból idegen fuvarosokkal székéren szállítatjuk a faválasztékokat a pár kilométerre fekvő vasúti feladóállomásra, nem biztos, hogy egy távolabbi vágásból többre fog kerülni nekünk a szállítás. Megfelelő útviszonyok esetén ugyanis hosszabb távolságra tehergépkocsival szoktunk szállítatni és ezzel ugyanolyan mennyiséget esetleg egyforma költséggel vagy olcsóbban szállíttathatunk, mint székérfuvarral rövidebb távolságra.

Hasonlóan a több vágás fatömegét forgalmazó vasuti rakodó fenntartási költsége sem teljesen a vágásokra jellemző. Ha pl. két vágás fatömegét visszük ugyanazon rakodóra, ennek fenntartási költségéből kevesebb esik egy köbméterre, mintha ez csak egy vágást szolgálna ki. A rakodó foglalkoztatási fokának ily módon való növekedéséből származó költségmegtakarítás már nem az egyes vágásokat, hanem az üzemet jellemzi.

Az önköltségszámításnak vágásokra való kiterjesztése esetén a faválasztékok önköltségének meghatározását — az elmondottak alapján — csak az első fázisban tartom megengedhetőnek és üzemgazdaságilag kiértékelhetőnek. Továbbá mivel eredményszámítást csak az önköltség ismeretében tudunk végezni, nem lehet megnyugtató módon kiszámítani a vágásokból elszállítás után értékesített faválasztékokon vágásonként elért nyereséget vagy veszteséget sem.

1. Látogatás a manafőriumban
Ódon (Ereke)
Vilmos (Vilma) Brede
Mátia

2. Fala a hegyel lent.

Oregkusa

A vap - P. Eler

A híver:

Yca a lánya, Rini, Petróny
Yaron orvós Baba

A mévő, a megbotmálós

Pali

Böri

Haldin

Haldin

A Terve

Falvár: Hornáthol

A méhénék (Döcsjens)

Favégnépi

Pini

Sedlacs

A helyi fent - A per fia?